

Milan Martinović, Znanstvene osnove socijalnog rada. Narodne novine, Zagreb 1987

Po več kot tridesetih letih organiziranega izobraževanja za socialno delo smo v Jugoslaviji dobili v knjižni obliki še drugi učbenik o socialnem delu. (Prvi je bil Socijalni rad Y. R. Nedeljkovića iz leta 1982.) Teorija socialnega dela sicer ni tako slabo razvita, kot bi lahko sklepali iz navedenega podatka, saj obstajajo različna študijska gradiva za interno uporabo, skripta, zbirke tekstov in podobno. Vendar dejstvo, da je tako malo knjižnih objav, kaže, da je pisanje o socialnem delu težavno in tvegano početje. Avtor nove knjige, dr. Milan Martinović, je profesor na oddelku za socialno delo Pravne fakultete v Zagrebu, knjiga pa je namenjena študiju socialnega dela na visoki stopnji.

Vsebinsko je knjiga razdeljena na naslednja poglavja: I. Kaj je veda o socialnem delu - problemi konceptualizacije, II. Specifičnosti metodologije vede o socialnem delu, III. Temeljni pojmi vede socialnega dela, IV. Nekatera področja poklicnega socialnega dela, V. Vprašanja interdisciplinarnosti in timskega dela. Dodan je seznam literature, ki šteje 64 enot, vendar ne zajema vseh del, ki so navedena v tekstu. Novosti v konceptualizaciji vsebujeta predvsem I. in III. poglavje, ki jima namenjamo več pozornosti.

Avtor ugotavlja, da se avtentična znanstvena osnova socialnega dela ni oblikovala hkrati z razmeroma dolgotrajno prakso poklicnega socialnega dela. Polemizira s tistimi jugoslovanskimi teoretiki, ki pojmujejo socialno delo predvsem kot instrument socialne politike, nasprotuje funkcionalizmu kot teoretičnemu modelu ameriških avtorjev ter izenačevanju socialnega dela s socialnim skrbstvom. Sledi kratka analiza prispevka Y. R. Nedeljkovića, ki kot predmet socialnega dela navaja človečnost na delu. Martinović ocenjuje Nedeljkovicev pristop kot originalen in relevanten v svetovnem merilu, a dodaja, da ta koncept "vendar ne vsebuje preciznejše opredelitve in elaboracije

pojmovno - kategorialnega sistema tega specifičnega znanstvenega področja". Zato Martinović dopolnjuje človečnost na delu s stališčem L. Rössnerja, ki smatra za glavno področje znanosti o socialnem delu socializacijske probleme. S povezovanjem obeh pogledov pride Martinović do sklepa, da so v fokusu interesa vede o socialnem delu temeljne kategorije: človeške potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacija; kot definicijo predmeta vede o socialnem delu predlaga raziskovanje strukture človeških potreb, poti in načinov njihovega zadovoljevanja in humanizacije (podčrtal M.M.), socialnega vedenja in preprečitve socialnih potreb.

Ker socialno delo izhaja iz temeljnih, sorodnih oziroma pomožnih disciplin (oznake raznih avtorjev se razlikujejo), mora vsakdo, ki razmišlja o socialnem delu, opredeliti odnos med njimi in socialnim delom. Martinović navaja mnenja raznih avtorjev o odnosu socialnega dela do sociologije, psihologije, antropologije, prava, medicine in politične ekonomije.

Ob koncu poglavja podaja temeljne značilnosti vede o socialnem delu, ki so: uporabnost, integrativnost in rezidualnost. Uporabnost je povezana s pomagajočo funkcijo socialnega dela, integrativnost je povzemanje in povezovanje relevantnih spoznanj z raznih področij v vedo o socialnem delu; z rezidualnostjo pa avtor označuje dejstvo, da vede o socialnem delu kljub uporabi spoznanj z različnih področij ni mogoče reducirati na nobeno od njih. Rezidualnost naj bi ne bila ovira za konstituiranje znanstvenega področja socialnega dela, vendar po našem mnenju rezidualnost lahko vodi v negativno definicijo in nejasnosti glede predmeta socialnega dela.

V II. poglavju so opisane specifičnosti metodologije vede o socialnem delu. Posebej je poudarjena razlika med sociologijo, ki se glede predmeta in okvira raziskovanja usmerja v globalno družbo in njeno strukturo, metodološki okvirji vede o socialnem delu pa so vezani na raziskovanje skupnosti (str. 14). Avtor navaja kritične misli o (do)sedanjem poučevanju treh metod socialnega dela in zahteva prehod od metodike k metodologiji, od veščin k znanosti. Nato podaja prikaz teoretičnih temeljev "študija predmeta in metode socialnega dela na primeru študija skupine in metod skupinskega socialnega dela ter študija skupnosti in metod dela v skupnosti".

V III. poglavju je podana opredelitev predmeta vede o socialnem delu. "Veda o socialnem delu proučuje socialno

delo kot specifično organizirano prakso, človeške potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacijo, socialno vedenje ter socialne probleme in njihovo prevencijo." (str. 26)

V nadaljevanju so predstavljena številna pojmovanja o socialnem delu, o njegovih značilnostih in razvoju. Prevladujejo stališča, da je socialno delo pomagajoča aktivnost oziroma da je to svetovalna, instruktivna in spodbujevalna aktivnost. Avtor se zavzema za tiste tendence v poklicnem in prostovoljnem socialnem delu, ki se izražajo v humanizaciji življenjskega in delovnega okolja ter v preventivnem delu.

Precej pozornosti je namenjeno povzemanju stališč o pojmu, zadovoljevanju in humanizaciji potreb. Govor je celo o hreiologiji kot celoviti teoriji potreb. Posebej so prikazane "socialnozaščitne" potrebe, ki jih je treba posloveniti kot "socialnoskrbstvene". Avtor deli potrebe na materialne, potrebe razvoja in tiste, ki implicirajo značilnosti socialnega primera. Sprašuje se, katere potrebe je treba zadovoljiti kot pogoj za normalno eksistenco in katere je treba humanizirati, ker so neavtentične, popačene, luksuzne. S humanizacijo potreb razume organiziranje poklicnega in prostovoljnega socialnega dela pri humanizaciji delovnega in življenjskega okolja.

Kot drugo pomembno kategorijo (poleg potreb) povzema po Rössnerju socialno vedenje. Nato po Dahrendorfu navaja vrste norm, s katerimi diagnostirajoča instanca ocenjuje socialno vedenje. S pomočjo norm se postavlja socialna diagnoza, to je primerjava dejanskega vedenja z vedenjem, ki je predpisano z normami. Ker je socialno vedenje povezano s socializacijskimi procesi, opisuje še pojem in etape socializacijskega procesa.

Nazadnje sta v tem poglavju prikazana pojem socialnega problema in socialne preventive. Izhajajoč iz mnenj tujih (zlasti F. J. Davisa) in jugoslovanskih piscev, predlaga avtor svojo tipologijo socialnih problemov, ki so treh vrst: 1. korelativni s societalnim razvojem (ekonomska negotovost, bolezni, problemi družine, manjšin itd.), 2. vezani na disocializirano vedenje, konflikte vrednot in norm, 3. vezani na naravno-ekološke procese. (str. 60)

O socialni preventivi avtor meni, da ima preventivno socialno delo funkcijo socialnega razvoja oziroma obratno, da je socialni razvoj hkrati preventivno socialno delo.

V 14. poglavju, ki prikazuje področja socialnega dela, je

obravnavano socialno delo na področju socialnega skrbstva, v zdravstvu, gospodarstvu, šolstvu ter skupnostno socialno delo (socijalni rad u razvoju zajednice). Pri slednjem obravnava prostovoljno socialno delo ter opozarja na razliko med le-tem in prostovoljnim delom nasploh ter na to, da stara vaška solidarnost ne more biti model za socialno delo v modernih urbanih naseljih.

V zadnjem poglavju avtor obravnava interdisciplinarnost in socialno delo. Pravi, da se interdisciplinarnost kaže pri uporabi spoznanj drugih znanosti, uporabi različnih raziskovalnih metod, raziskovalnih rezultatov ali izkušenj določenih ved. Tim pa opiše kot formalno skupino strokovnjakov, povezanih z namenom, da rešujejo določene probleme z integracijo svojih znanj in skupnim delovanjem. Cilj tima je interdisciplinarnost. Upoštevanja vredna so opozorila na psihodinamične procese in njihov vpliv na delo tima. Nazadnje so prikazane še možnosti za timsko delo v centrih za socialno delo.

Martinovičeva knjiga predstavlja pomemben prispevek k oblikovanju socialnega dela kot znanosti. Predvsem je v jugoslovanskem merilu doslej najbolj popoln, konzistenten in v srž segajoč teoretični sistem vede o socialnem delu. Omejitev na temelje daje izhodišča pripadnikom drugih znanosti, da prikažejo prispevek oziroma mesto svojih disciplin v socialnem delu, ne kot seštevke, ampak kot zlitje njihovih načel, vsebine in metod v novo vedo o socialnem delu. Za pripadnike drugih disciplin je Martinovičeva knjiga izziv, da svoj bolj ali manj parcialni pogled na socialno delo primerjajo z njegovim videnjem celote. Eno od sredstev za to je timsko delo pri reševanju problemov, vednar je po našem mnenju tovrstno delo še vedno bolj multidisciplinarno kot resnično interdisciplinarno. Martinovičev tekst je tudi izhodišče za graditev mostu med postavljenimi teoretičnimi temelji socialnega dela in prakso ter za poglobljeno razpravo o številnih vprašanjih, ki so v njem le nakazana. Pričakovati je, da bo ob tem prišlo tudi do razhajanj in nasprotujočih si pogledov, kar pa je ob nalogi, kakršna je razvoj nove znanosti, neizbežno.

dr. Andreja Kavar-Vidmar

Glede na to, da je Martinovičevo delo kot celoto predstavila Andreja Kavar-Vidmar, se bom omejil le na tiste dele Martinovičeve knjige, kjer se razpravlja o splošnih vprašanjih konstituiranja vede o socialnem delu. To je tudi osnovni namen Martinovičevega dela. "Osnovna naloga študije je

definirati osnovne pojme (kategorije) vede o socialnem delu in pojasniti metodološke specifičnosti tega uporabnega, integrativnega in rezidualnega znanstvenega področja." Ze s tem, da si je zastavil to nalogo, se je Martinović uvrstil med tiste teoretike socialnega dela, ki jim socialno delo ni le praktična stroka, ki se hrani z nesistematično izbranimi in nepovezanimi deli in drobci "fundamentalnih" ved, ampak tudi posebna veda. Lahko, da je to le predpostavka, ki jo je šele treba dokazati, a izreči to domnevo in posvetiti energijo njenemu preverjanju je dejanje, za katero je treba nekaj poguma, saj odstopa od še vedno vplivnih pojmovanj, ki odrekajo socialnemu delu status posebnega področja raziskovanja in teoretičnega razmišljanja ter mu odmerjajo prostor podrejene stroke v senci uveljavljenih ved. Tako dejanje predpostavlja neko novo identifikacijo, ki je za nadaljnji razvoj socialnega dela lahko le produktivna. Martinović sicer nima ugodnega mnenja o interfakultetnem študiju socialnega dela kot programskem in konceptualnem dosežku v procesu konstituiranja socialnega dela kot vede, zdi pa se, da je ta študij vendarle prispeval k temu procesu, če ne drugače *per negationem*, tako da je odprte in pričakujoče glave opozoril na osnovni manko, na manko koncepta socialnega dela kot vede in integracijskega dejavnika celotnega študija.

Tako je druga točka v prid Martinoviću ta, da je pokazal na to odsotnost. To je bilo seveda mogoče le zato, ker je postavil drugo domnevo; ker se je postavil na drugo stališče, na stališče afirmiranja socialnega dela kot vede. Pravilno ugotavlja: "Paradoksalna pa je situacija, da se, za razliko od drugih poklicev, ni vzporedno z razvojem te specifične prakse (socialnega dela) razvila njena avtentična znanstvena osnova." Pravi, da je razvoj praktičnega socialnega dela, teorije in izobraževanja na tem področju vsilil vprašanje konceptualizacije in definiranja znanstveno teoretičnih izhodišč praktičnega socialnega dela. Omenja poskuse B. Piccardove, L. Rössnerja in I. Nedeljko-oviča. "Vendar pa so redki in skromni prispevki, ki imajo pretenzije, da bi celoviteje in precizneje določili predmet raziskovanja na tem znanstvenem področju, opozorili na specifično metodologijo vede o socialnem delu, pojasnili njene fundamentalne kategorije in odnos s sorodnimi družbeno-humanističnimi in drugimi področji." "...dominira stališče, da specifična praksa socialnega dela in poklic socialnega delavca ne nastajata na avtentični znanstveni osnovi, ampak na spoznanjih drugih znanosti in filozofije, na načelih interdisciplinarnosti in kumulativnosti spoznanj. "Vse do danes praktično socialno delo nima avten-

tičnega spoznavnoteoretičnega temelja, opira se na teoretične sisteme prej in trdneje konstituiranih znanosti, odvisno od predmeta raziskovanja in praktičnih potreb strokovnega socialnega dela."

Martinović ne skuša podrobneje odgovoriti na vprašanje, zakaj je prav v socialnem delu tak položaj, ko imamo vendar vrsto drugih, po svoji notranji strukturi in položaju med drugimi vedami v odnosu med teorijo in prakso podobnih ved, ki se jim v splošnem ne odreka *raison d'être* (npr. organizacijske vede, upravne vede, pedagogika). Zdi se, da pripisuje to stanje dvema skupinama dejavnikov: naravnemu razvoju vsake vede, ki se je v socialnem delu morda zakasnil ali pa potekal počasneje (zanimivo bi bilo raziskati, zakaj) in posebnim okoliščinam v naših razmerah, ko je veljalo pojmovanje, da je socialno delo instrument socialne politike.

Tretja točka v njegov prid je dejstvo, da zavrača stališče nekaterih jugoslovanskih avtorjev, da je socialno delo instrument socialne politike. "Ker ne more zgraditi eksplanativne teorije, socialna politika ne more biti znanstveno izhodišče socialnega dela, ampak zavaja poklic socialnega delavca v golo rutinerstvo in socialno administracijo, kar se potrjuje v naših sodobnih pogojih."

Četrta. Martinović zavrača "metodološki redukcionizem", tj. težnjo, da bi vedo o socialnem delu reducirali le na metodiko socialnega dela, in se zavzema za razvijanje teorije. "Po takem pristopu ("redukcionističnem") se praktično socialno delo pojmuje kot množica veščin in spretnosti pri delu s strankami... Tu se ne zastavlja vprašanje znanstvene utemeljitve praktičnega socialnega dela, teorije socialnega dela in metodologije raziskovanja v socialnem delu, dialektične povezanosti individualne, skupinske in institucionalne ravni... v raziskovanju in praktičnih socialnih dejavnostih v poklicnem in prostovoljnem socialnem delu."

Petič. Nedeljković, kot je znano, meni, da veda o socialnem delu proučuje "dejavno človečnost", je "raziskovanje zakonitosti nastanka in razvoja najrazličnejših oblik dejavne človečnosti skozi vso človeško zgodovino". Martinović obzirno zavrne to stališče in se zavzame za tako definiran predmet, ki ga je mogoče raziskovati z znanstvenimi metodami. "Konceptija avtorja (I. Nedeljkovića) je bolj usmerjena k razvoju "filozofije socialnega dela"... manj pa na znanost o socialnem delu ..., ki se bavi z raziskovanjem specifične prakse... Naš namen je, ob spoštovanju odnosa med znanostjo

in filozofijo, poudariti možnosti znanstvene operacionalizacije pojma 'dejavna človečnost' ali realnega humanizma s pojmi, ki se lahko raziskujejo z znanstvenimi metodami v specifični praksi in z novimi spoznanji spreminjajo prakso in prispevajo k njenemu napredku."

Martinović zavrne tudi Rössnerjevo opredelitev predmeta socialnega dela. (Za Rössnerja je predmet vede o socialnem delu socialno vedenje - oblike socializiranega in disocializiranega vedenja s korelativnimi pojmi: socialna kontrola, vrednostni sistem itd.) Nato pa poda svojo opredelitev predmeta vede o socialnem delu. Po njegovem so predmet vede o socialnem delu človeške potrebe in njihovo zadovoljevanje in humanizacija. Definira: "... predmet te humanistične vede (je) raziskovanje strukture človeških potreb, poti in načinov njihovega zadovoljevanja in humanizacije, socialnega vedenja in preprečevanja socialnih problemov. Tu je Martinović, prav presenetljivo, v težko razumljivi eklektični težnji skombiniral dve slabi definiciji, ki ju je prej sam zavrnil, v tretjo. Nobeni od prej omenjenih definicij ni očitel, da je parcialna in da ji manjka kot komplementarni del ravno druga od obeh obravnavanih. Če bi bilo tako, bi bil poskus kombiniranja obeh definicij razumljiv. Tako ni ne razumljiv ne utemeljen. To je storil potem, ko je pravilno ugotovil: "Ker sta praktično socialno delo in poklic socialnega delavca racionalni in na znanosti utemeljeni; dejavnosti, s katerima se zagotavlja pomoč posameznikom in skupinam pri zadovoljevanju njihovih fundamentalnih potreb in spadata v skupino pomagajočih ... poklicev, predstavljata praktične humanistične dejavnosti." "Veda o socialnem delu usmerja svoje spoznavno zanimanje ... na načrtno in metodično dejavnost praktičnega socialnega dela, ki se osredotoča na pomoč posameznikom, skupinam, družinam pri zadovoljevanju in humanizaciji socialnih potreb, pri socializacijskih procesih, pri preventivi in reševanju socialnih problemov."

Tu moramo Martinoviću zoperstaviti svoje stališče. Niso potrebe specifični predmet proučevanja vede o socialnem delu, temveč pomoč ljudem pri njihovem zadovoljevanju. Proces pomoči (vrste in oblike pomoči) ljudem, ki so naleteli na ovire pri zadovoljevanju svojih potreb, in jih ne morejo premagati sami, je specifični predmet vede o socialnem delu. Kako pomagati, da bo pomoč sprejeta in učinkovita, je problem, ki je prav tako pomemben kot problem, kako uspešno zdraviti, vzgajati, upravljati, organizirati delo. Seveda ne vsaka pomoč, ampak pomoč, usmerjena na izboljšanje človekove socialne vključitve in socialnega funkcioniranja. To ne pomeni, da so potrebe nekaj irelevantnega za socialno delo, pomeni le, da niso specifičen predmet njegovega

proučevanja, razen če bi si dovolili konstruirati posebno "potrebo po socialni pomoči". Martinović pravilno ugotavlja, da je predmet vede o socialnem delu praktično socialno delo. "Predmet raziskovanja vede o socialnem delu je praktično socialno delo ... socialne potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacija, socialno vedenje in socializacijski procesi ter socialni problemi in njihova prevencija." Na drugem mestu: "Veda o socialnem delu... proučuje socialno delo kot specifično organizirano prakso, človeške potrebe, njihovo zadovoljevanje in humanizacijo, socialno vedenje in socialne probleme ter njihovo preventivo."

Predmet vede o socialnem delu je, v ožjem smislu, prav socialno delo kot specifično organizirana praksa, v širšem smislu pa so njen predmet vsakršni procesi pomoči ljudem v stiskah in prikrajšanjih socialne narave; procesi pomoči na medosebni, skupinski in skupnostni ravni; procesi "formalne" in "neformalne" pomoči. Ta veda proučuje, kako si ljudje v družbi pomagajo, kakšne institucije pri tem razvijejo, kako te delujejo; to proučuje z namenom, da bi ljudi ozaveštila o teh dogajanjih v družbi in jim dala pojmovna orodja za njihovo usmerjanje.

Nič nenavadnega se nam ne zdi, če opredelimo predmet medicine kot zdravljenje, ali če rečemo, da je predmet pedagogike proces vzgoje in izobraževanja. Cemu torej ne bi mogli reči, da je predmet vede o socialnem delu proces nudenja pomoči v socialnih stiskah in pri socialnem vključevanju?

Martinovičev prispevek moramo videti v kontekstu dosedanjih opredelitev socialnega dela pri nas. V grobem lahko razdelimo pojmovanja socialnega dela na dve skupini: tiste, ki definirajo socialno delo kot "instrument socialne politike" ali kot zgolj praktično stroko in ki mu v odnosu do drugih ved bolj ali manj eksplicitno pripisujejo podrejen položaj ter odrekajo status samostojne vede, priznavajoč mu zgolj status stroke, katere teoretično osnovo sestavljajo različne druge discipline in njihovi deli; in tisto, ki se je po našem mnenju začela uveljavljati z Bečinovo razpravo o znanosti o socialnem varstvu in ki išče osnovna določila samostojne vede o socialnem delu, relativno avtonomne tako v odnosu do drugih ved kot še posebej v odnosu do socialne politike kot "nadrejene dejavnosti", (saj o vedi tu ne moremo govoriti, kot lepo pokaže tudi Martinović). To vrsto je nadaljeval Nedeljković, sem pa nedvomno lahko prištejemo tudi, žal v jugoslovanski strokovni javnosti premalo znana in sploh premalo publicirana razmišljanja sodelavcev ljubljanske šole za socialne delavce, vsaj od portoroškega